شعر و خودا

هۆشەنگ شێخ محەمەد

هەولێر 2007/11/14

دەسپێك:

با بە گومانەوە دەست پێبکەین، بەوەی شعر چیە و خوا چیە بۆ ئەوەی لەم بابەتەدا پێکەوە کۆببنەوە؟ پرسیارکردن پێکەوە لە شعر و لە خودا، پرسیارکردن و ـەڕانێکە جیا لەوەی کە بە جیا و بێی یەکدی باسیان بکەین. کۆکردنەوەی شعر و خوا ئەبێت چ پرسێکی لە پشتەوە بێت و بیەوێت خوا و شعر بکاتە چ بابەتێك و پرسێك؟ ئامانجی کۆکردنەوەی ئەو دووانە لە چیدا بەرجەستە ئەبێت؟

بە ـومانەوە دیسان ئەڵێم ڕەنگە خاڵە هاوبەش و جیاوازییەکانی هەردوو بابەتی شعر و خوا ڕەنگە بەس بێت بۆ ئەوەی پێکەوە لێیان بکۆڵینەوە و چەندین پرسیار و ـومان پێشکەش بکەین؟ بەڵام بۆچی؟ ئایا ئەو پرسیارانە چین کە ئەکرێت سەبارەت بە جیاوازی و وێکچوونەکانی شعر و خوا بکرێن؟ لەسەر چ بنەمایەکەوە ئێمە ئەو پرسیارانە ئەکەین و بەرە و چ ئاقارێکی ئەدەبی یان فەلسەفی یان زانستی یان میتافیزیکی و زمان و ئەفسانە و لێکدانەوەیەك و ڕەخنەیەك و خوێندنەوەیەکەوە بۆ ئەم ناوانەوە ئەڕۆین؟

بە کورتی لەپشت ئەو جیاوازی و وێکچوونانەوە ئەمانەوێت چی بڵێین و چۆن بیڵێین و بۆچی بیڵێین؟

ئایا پرسیارکردن لە خودی شعر و لە خودی خودا پێکەوە پرسیارێکن لە چی و بە چ ڕێباز و مێتۆدێکەوە ئەو پرسیارانەمان دا ئەڕێژین؟

بە ـومانەوە ئەڵێم ڕەنگە کۆکردنەوەی شعر و خودا لەم بابەتەدا ـەڕانێك بێت لە ماناکانی تری شعر و خوا پێکەوە. لە ماهییەت و شووناسەکانییان لە تێکستێکدا کە ئەیەوێت لە بەرامبەریاندا رابمێنێت و هەر بە وشەشەوە هەندێك لە ـەڕانەکانی خوا و شعر باس بکات کا ئەوان ئە ـەر لە بابەتێکدا کۆبوونەوە ئەتوانین چی لە ـەڕانەکانی ئەوان بە تەنیشت یەکدا ببینینیەوە؟ بە مانایەکی تر ئە ـەر خوا و شعر لە ـەڵ یەکدیدا بکەونە ـفتۆیەکەوە ئەبێت باسی چی بکەن و چۆن یەکدی و ئەویدی بخوێننەوە؟ ئەبێت تەماهییەکانی ئەو دیالۆ ـە چەند ـەورە یان ـچکە بێت بۆ ئەوەی مانای دیکەمان بدەنێ؟ ئەبێت شعر و خوا چۆن وێنای خۆیان بکەن لەبەرامبەر یەکدیدا؟ ئەبێت چ پرسیار لەسەر ماهییەتی یەکدی بکەن؟

ئیدی ڕەنگە لێرەوە کە ئێمە دیالۆ ـێکی شیمانەیی و فەرەزی لە نێوان خوا و شعردا دائەمەزرێنین سەرەتایەکە بۆ جۆرە خوێندنەوەیەکی شعرییانە و خودایانە وەك دوو بوونەوەری فانتازی ئامادە لەم نووسینەدا لەو ڕەهەندەوە تەماشای قسەکانییان ئەکەین. نەوەك لەدەرەوەی شیمانەکانی خۆماندا، چونکە دیسانەوە ئە ـەر بە ـومانیشەوە بێت بەڵام دیارە ئا ـاییەك دەستمان ئە ـرێت بۆ ئەوەی ئا ـادارمان کاتەوە لەوەی شعر و خوا وەك دوو بوونی فانتازی و خاوەن پرسیاری جیاواز و دیتن و ڕوانینی هاودژ و وێکچوو بۆ جیهان و دونیا و زمان و وەك دوو بابەتی هاوکۆك و هاودژ لە ماهییەتی خۆیاندا لە ـەڵ یەك ئەکرێت لە بابەتێکەوە پێکەوە کۆبکرێنەوە و دیالۆ ـێك دروست بکەن کە خەمێکی مەعریفی و ـەڕانێکی شیمانەیی و ئازادانە و فانتازییانە بە خۆیەوە هەڵگرێت.

دیاریشە ئە ـەر لە زۆر ڕووی دیکەوە تەماشای پەیوەندی شعر و خوا بکەین ئەوە ئەتوانین لە ڕووی واقیعی و مادیشەوە لە زۆر ڕووی ئەو پەیوەندییە بکۆڵینەوە هەر بۆ نموونە ئە ـەر باس لە بنیاتەکانی شعر بکەین و لە ڕێی دینەوە ئەتوانین پەیوەندییەکی زۆر توند و تۆڵ لە نێوان شعر و خوادا ببینینەوە، لە شعرە دینییەکان و شعرە زۆرەکانی سۆفییە بەناوبانگەکانی ئیسلام و کورد بە دەیان و سەدان ئەزموونی ـەورە و جوان ئەبینینەوە کە پەیوەندی شعر و خودا لە زۆر ڕووەوە باس ئەکەن. یان هەتا لە پەیوەندی شعر و سیاسەتدا ، لە پەیوەندی شعر و کۆمەڵدا، شعر و فەلسەفەدا، شعر و زانستدا، شعر و پەروەردەدا دیسانەوە ئەکرێت لەو سەرچاوانەشەوە دیسانەوە پەیوەندی شعر و خودا بدۆزینەوە.

کەواتە باسکردنی پەیوەندی نێوان خودا و شعر باسێکە نوێ نیە لە ڕووی زەمەنییەوە، باسێکە یەکەمین و دواهەمین نیە، باسێك نیە غەریب و نامۆ بێت نە بە شعر و نە بە خۆا، ئەوە نیە شعر و خوا لە شوێنێکی

دیکـه و لـه زەمـەنی دیکـەدا رووبـەڕووی یەکـدی نەبووبنـەوە، هـەر بـۆ نموونـە لـە ڕێـی ئیـسلامەوە خـوا ڕووبەڕووی شعر بۆتەوە و قسەی لەسەر کردووە، شعریش لـە زۆر بـوار و بـاردا قـسەی خـۆی لەسـەر خـوا هەبووە. پێغەمبەری ئیسلام و باوەڕدارانی خوا لە زۆر بۆنەوە باسیان لە شعر کردووە.

بەڵام ئەوەی لێرەدا کە جێگەی مەبەستی منە ئـەوە نیـە بـەو رووبـە رووبوونەوانـە دابـچینەوە یـان تۆماریـان بکەین، ئەوە نیە باس لە بنیاتی دینی یان خودایانەی شعر بکرێت، ئەوە نیە لە شعردا لـە خـودا بگـەڕێین و لە خوادا لە شعر بگەڕێین. دەستنیشانی ئەو شعرانە بکەین کە باسی خوایان کردووە و ئەو خوایانـەی باسـی شعرییان کردووە. مەبەستمان ئەوەش نیە کە سیفەتێکی شعرییانە بە خـوا ببەخـشین و سـیفەتێکی خواییانـە بدەینە شعر.

ئەوەی مەبەستمانە رەنگە تەنیا ئەوەبێت ـەڕانێك بێت لە جیهانی شـعر و جیهـانی خـودا بـۆ ئـەوەی بگەینـە هەندێ مانای ئەو دوو بوونەوەرە فانتازیانە، بۆ ئەوەش رەنگە سەرەتا پێویـست بـەوە بکـات لێـرەوە تۆزێـك لەسەر چەمکی بە فانتازیـاکردنی خوا و شعردا بوەستین.

شعر و خوا وەك دوو بوونەوەری فانتازی:

سەرەتا ئەبێت ئەوە بڵێم، هەر قسە کردنێك سـەبارەت بـە شـعر و بـە خـوا وەك بوونـەوەرێکی فانتـازی، لـە ناچاری و جەبرێکەوە ئەکرێت، کە جەبری میتۆد و جۆری پێشبەرییەکەمانە لەم باسەدا، ئە ـەر نا نە شـعر و نە خوا چ وەك بوویکی فانتازی و چ وەك بوویکی بەدەر لە فانتازیا ناکرێت لە فۆرمێکدا دیلییـان کـەین و تەنیا یەك یان چەند مانایەکیان پێبەخشین، نە شعر و نـە خـودا دوو بوونـەوەر نـین بتـوانین لـە ڕێـی زمانـەوە شووناسێکی نە ـۆڕییان بدەینێ، بابـەتێك نـین بتـوانین لـە جـۆرە تێگەیـشتنێکی خۆمانـدا بەنـدیان کـەین و ماناکانی دیکەیان لێ بستێنینەوە، بەتایبـەتی وەك لـە باسـێکی ئـاوادا کـە شـعر و خـوا وەك فانتازیـا پێـشبەر ئەکەین، ئێمە لێرەدا هەوڵ ئەدەین مانای کۆنکریتی بەو دوو چەمکە نەدەین، بەڵام ئەمە هەوڵێکە و ئەکرێت سەر بگرێت و ئە ـەری ئەوەش هەیە سەر نە ـرێت. کرانەوەی ئە ـەرەکان بەرووی ئەو چەمکانەدا شتێك نیە نـامۆ بێـت بـە خـودی هـەردوو چەمك و بە شێوەی بابەتێك کـە تـەماهی ئـەکات خۆیـشی ببێتـە فانتازیـا. بـە فانتازیـا بـوونی بابەتەکان خۆی لە خۆیدا دەر ـە کردنەوەیە لەسەر نـە ـسەلماندن و نـە ـــرتن و دانپێنـەدانان و دانەمەزراندنی مانایەك یان چـەند مانایـــەکی کـــۆنکریتی. دانەمەزرانـدنی ئـەم سـەلماندنەش

پەیوەندی بە خودی فەنتازیا و شعر و خواوە هەیە لە سەرێك و پەیوەندی بە منی تێگەیشتوو لەو چەمكانەوە هەیە لە سەرێكی دیكەوە.

لێرەدا ئەگەر ئێمە بەوە دەست پێبكەین كە فانتازیا جۆرە دەسەڵاتێكە یان هێزێكە یان وزەیەكی هۆشمەندییە بۆ ئەوەی بەو وزە و هێز و دەسەڵاتەوە لەو چەمكانە بكۆڵینەوە، ئەوەش رەنگە لە سەرەتادا ئەگەری گومانكردنی بێ بن و بێ كۆتاییمان بۆ برەخسێنێ بەرامبەر بە قسەكانمان، كە وتەكانمان لەسەر خوا و شعردا پڕكەین لە گومان و پرسیار و وەڵامی هۆشمەندانە كە هەمیشە ئاقاری رێژەیی بوونی وەڵامەكانمان لە لادا گەورەتر و فراوانتر بكات. ئەوە نەكات بگەینە بڕیاری رەها و ئەو وزەیە لە فانتازیا بستێنینەوە كە وامان پێبڵێت كە فانتازیا تەنیا كردەیەكە بۆ زاخاوی مێشك و وای نابینێت كە فانتازیا پەیداكردنی دەسەڵاتێك و وزەیەكە كە لەدوا جاردا كاریگەری تەواوی ئەبێت بەسەر تێگەیشتن و ئاراستەكانی بیركردنەوەمان و تەماشاكردنی بابەتەكان.

كەواتە لێرەدا وەك سەرەتا ئەمەوێت حورمەتێك بە پرسیارە فەرزەییەكانی مرۆڤ و وزەی فانتازیا بەخشمەوە كە چۆن ئەتوانێت كاریگەر بێت لەسەر مێشكی مرۆڤ و ئاراستەكانی بیركردنەوەی.

فانتازیا كە ئەگەری نەسەلماندن و نە سەپاندنی مانایەكمان ئەداتێ، خۆی لە خۆیدا ئازادییەك بە بیركردنەوەمان و هۆشمەندیمانەوە ئەبەخشێت بۆ ئەوەی لە شعر و خوا نزیكتر ببینەوە و جورئەتی ئەوە بكەین كە لە نزیكبوونەوەمان لەو دوو چەمكەدا بە جیاواز لە هۆشمەندی و وشیاری كەسەكانی دیكەوە تەماشای بابەتەكان بكەین و بیانخوێنینەوە، كە خودی خوێندنەوەكەش رەنگە زۆر شتمان لەلا بڕوخێنێت و هیچیشمان لە لا دروست نەكات، كە لێرەشدا رەنگە زیاتر لە شعر نزیك ببینەوە و لە خودا دووركەوینەوە.

كەواتە رەنگە لێرەدا وەك سەرەتایەك بۆ قسە كردن لە خواو لە شعر دا ئەوە ببینین كە شعر و خودا كاتێك ئەبنە فانتازیا رەنگە فانتازیا زیاتر لە دونیای شعرەوە نزیك بێت نەوەك لە خودا، دیاریشە بۆ پێوانەكردنی مەودای دووری فانتازیا لە خودا و لە شعردا ئەویشیان رەنگە پێوەرێكمان پێنەبێت بۆ ئەوەی بە تەواوی و بێ گومانكردن دووری و نزیكی هەردووكیانەوە بسەلمێنین، رەنگە ئەو كارەیان تەنیا لە رێی كەشفكردنی ماهییەتی فانتازیای هەردووكیانەوە مەیسەر ببێت نەوەك بە شتێكی دیكە.

پرسیارێك لێرەدا بێتە پێشێ ئەوەیە ئایا چ جیاوازییەك لە نێوان خودا و شعر ئەمێنێت لە كاتێكدا كە ئێمە هەردووكیان وەك فانتازیا پێشكەش ئەكەین؟ یان بە شێوەیەكی دی پرسیار بكەین، كە فانتازیا رابەرمان بێت بۆ رووبەڕووبوونەوەی خواو شعر ئایا فانتازیا ئەبێت چەكی جیاوازی هەبێت بۆ رووبەڕووبوونەوەی شعر و خوا؟ یان ئەبێت شعر و خوا هەڵگری چەكی جیاواز بن لە رووبەڕووبوونەوەیاندا بەرامبەر بە خوا؟

لەو دوو پرسیارەدا رەنگە بتوانین ئەوە ببینینەوە كە فانتازیا ئەو دەسەڵاتە رەهایە بێت كە هەمیشە وزەی نە سەلماندن و نە سەپاندن لەناو خۆیدا هەڵبگرێت، خودا رەنگە ئەو دەسەڵاتە بێت كە هەمیشە خۆی لەو دەسهەڵاتە رەهایەدا نمایش ئەكات كە بوونی خۆی بكاتە بوونێكی مادی هەستپێكرا و سەلما و و سەپاو. شەڕی خوا لە گەڵ فانتازیادا وەك شەڕی شعر نیە لە گەڵ فانتازیادا. شعر رەنگە هەر لەسەرەتادا شەڕ لە گەڵ فانتازیا نەكات ، بە پێچەوانەوە رەنگە فانتازیا بەردەوام خۆی لەشەڕی شعر بپارێزێت چونكە شعر خۆی لە

خۆیدا لە زۆر رووەوە بوێکی فانتازییە و ئەکرێت فانتازیا وەك بەشێکی سەرەکی ئە ـەر تەواوی شعر نەبێت تەماشا بکرێت.

بـەڵام لە ــەڵ خـوادا وانیـە ، خـوداش کـە لەسـەرێکەوە بوویێکـە فانتازییـە و نا ـیرێـت و ناسـەلمێندرێت و ناسەپێت بەسەر هەمووانداُ، بەڵام خوا تەماحی ئەوەی هەیە هەمیشە خۆی لە فانتازیادا خەلاس کات، هەمیشە لـە دەرکەوتنـەکانی دا دەرکەوتەیـەکی بـاوەڕ پێکـرا و سـەلما و سـەپاو بێـت و هێـز و وزەی خـۆی بەسـەر مرۆڤەکان و تەواوی جیهاندا بکێشێت و ببینرێـت و بگێرێـت و هەسـتی پێبکرێـت و بـۆن بکرێـت و تـام بکرێت و بە زۆر رێباز و میتۆدیشەوە هـەوڵ ئـەدات ئـەو کارانـەی مەیـسەر بکـات. بۆیـە خـوا لەبەرامبـەر فانتازیادا بوویێکە لە رووبەڕووبوونەوەیەکی بەردەوامی فانتازیا دایە. بەردەوام ئەیەوێت هێز و وزەی فانتازیا کۆنترۆل بکات و خۆی دەرکەوتەی هێز و وزەی خۆی بێت.

لە شعردا بە پێچەوانەوە رەنگە فانتازیا بەردەوام هەوڵی ئەوە بدات خۆی لەدەستی شعردا رابپسکێنێت و لێی دەرباز بێت، شعر قەفەز و بەندیخانەی فانتازیایە، شعر بەردەوام هێز و وزەی خـۆی لـە فانتازیـا ئەسـتێنێت و خۆی وەك بوویێکی فانتازی نمایش ئەکات، شعر بێ فانتازیـا ناتوانێـت بـژی، بـە پێـچەوانەی خـواوە کـە لـە فانتازیـادا ئـەو دەسـەهەلاتەی ژیـانکردنی نامێنێـت، ماهییـەتی شـعر و خـوا لـە رووبەرووبوونـەوەیان لە ــەڵ فانتازیادا رووبەڕووبوونەوەیەکی چارەنووسـسازانەیە. شـعر لـە فانتازیـادا دەرئەکـەوێت و ماهییـەتی خـۆی ئەکێشێت و تـۆخ ئەکاتـەوە، خـودا بـە بـەرەواژی لـە دەرەوەی فانتازیـادا ماهییـەتی خـۆی تـۆختر و قـوڵتر ئەکاتەوە.

کەواتە شەڕ و چەك و کەرەستەکانی هەر یەك لـە شـعر و خـوا و فانتازیـا جیـاوازن، شـعر لـە رێـی زمـان و ماهیـەتی خۆیـەوە شەڕی فانتازیا ئەکات و کۆنترۆڵی ئەکات، خواش بـە زمـانی خـۆی و دەسـەهەلاتی رەهـای خۆیـەوە شەڕی فانتازیا ئەکات و لەناو خۆیدا ئەیکوژێت.

شەڕی خوا و شەڕی شعر لە ـەڵ فانتازیا خاڵێکی سەرەکی یە بۆ هەڵبژاردنەکان و هەڵوێستەکانی شعر و خوا لەبەرامبەر دین و سیاسـەت و کۆمـەڵ و فەلـسەفە و بـەهاکان و ژیـان و هـەبوون. ئـەو شـەڕە لـە سـەرێکی دیکەوە ئەبێتەوە شـەڕی خـوا و شـعر لە ــەڵ یـەکـدی وەك دوو هێـز و دوو وزە ، کـە یـەکیان خودایـە و ئەیوێت جیهان دا ـیر بکات، یەکیـشیان شعرە کـە ئـەیوێت جیهـان لـە خـوا بـستێنێتەوە، خـوا ئـەیوێت نەخشەی هێـز و دەسـەلات وەك خـۆی ئەیـەوێت دامەزرێنێتـەوە، شـعریش ئـەیوێت ئـەو نەخـشانانە تێـك بشکێنێت. شەڕی خوا بۆ دامەزراندنی جیهانێکـە بـۆ خـۆی، شـەڕی شـعریش کـاولکردنی ئـەو جیهانەیـە، شەڕی خوا شـەڕی سنووردانانە بـۆ هـەر هـەموو شتەکان و بـۆ شـعریش ، شـەڕی شـعریش بـۆ شـکاندنی سنوورەکانە بۆ هەموو شتەکان و بۆ خوا خۆیشی. شەڕی ئەو دوو بوونەوەرە شەڕێکە لەسەر تەواوی جیهـان و هەبوون، شەڕە لەسەر ماهییـەتی یـەکـدی، شـەڕە لەسـەر دامەزرانـدنی هـەبوون و تێکـدانی، شـەڕە لەسـەر نەخشەکێشان و دیاریکردنی سنوورەکان و رەشکردنەوەی ئـەو سـنوورانە و خـاپوورکردنی ئـەو نەخـشانە، شعر هەمیشە هەوڵ ئەدات پیلانەکانی خـوا بـۆ دونیـا تێکبـدات، خـواش هەمیـشە لەهـەوڵی بێوچـاندایە بـۆ ــەمارۆدانی شـعر و دونیـا. شـعر کردنـەوەی ئە ـەرەکانـە بـە رووی دونیـادا، خـودا ئە ــەری داخـستن و قەپاتکردنی دەر ـەکانی پێیە لەبەرامبەر دونیادا، بە کورتی شەڕی شعر و خودا شـەڕێکە لەسـەر چارەنووسـی

یەکتری. شەڕێکە لە پێناو ماناکاندا، ئەو مانایانەی خودا بە شێوەیەك لێیان ئەڕێت و دروستییان ئەکات، لەگەڵ ئەو مانایانەی شعر تێکیان ئەشکێنێت و خاپووریان ئەکات و ئەیانکاتە هیچ.
لێرەدا شعر و خودا تەواو دژ بە یەکترن، دوو دوژمنی سەر سەختی دونیا و هەبوونن. دوژمنێك کە هەرچی خودا بینای بکات شعر تێکی ئەشکێنێت، و هەر شتێك شعر خراپی کات خوا چاکی ئەکاتەوە.
بەڵام لێرەدا با بپرسین ئایا ئەم شەڕەی خودا و شعر بە چی ئەکات و کێش ئەیباتەوە؟ بۆئەوەی ئەو بردنەوەیە نەبێتە وەڵامێکی کۆنکریتی وا باش ئەبێت بۆ ئەوەی خۆمان لە وەڵامی ئەم پرسیارە جارێ بپارێزین وا پێویست ئەکات ئێمە زیاتر شۆڕبینەوە ناو ئەوەی شعر چیە و خوا چیە؟ چەکەکانیان چین لەو شەڕەدا؟ چۆن ئەو ململانێ یە ئەکەن و چ کەرەستە و ئامرازێك بەکاردێنن؟ بە چ هۆشمەندییەکەوە ئەو پرۆسەسە بەڕێوە ئەبەن و چۆن رووبەڕووی یەکدی ئەبنەوە و چۆن ئەتوانن فانتازیا لە دژی یەك و بۆ خۆیان بەکاربێنن؟

شعر چیە؟

با دیسان بەوە دەست پێبکەمەوە کە پێناسەی ناچار بۆ شعر ، زەبری میتۆدە وامان لێئەکات بەدوای شووناسێکدا بگەڕێین. بەڵام با هەر بە ـومانەکانی خۆمانەوە لە زەبری میتۆدەوە دەست پێبکەین کە ئایا چەند ئەتوانێت رێ لە بەفانتازیابوونی شعر بگرێت و رێ لە ئێمەش بگرێت بۆ ئەوەی پێناسەیەك بە شعر ببەخشین؟ چەند ئەتوانین باس لە ماهییەتی شعر بکەین وەك فانتازیەیەك دوور لە جەبر و زەبرەکانی میتۆد؟ ئامانجی میتۆد چیە بۆ ئەوەی نەیەڵێت ئێمە وەك ـەمەیەك لەدەرەوەی زەبری میتۆدەوە تەماشای شعر و خواش بکەین؟ میتۆد بۆ رێگە نادات دوور لە زەبرەکانییەوە ماهییەت بە شعر ببەخشین؟ شعر خۆی چەند توانای ئەوەی هەیە خۆی لە زەبری میتۆدەکان بپارێزێت؟ شعر چەند خاوەنی ماهییەتێکە نەکەوێتە ناو زەبری میتۆد و زەبری تێگەیشتنەکانی ئێمە و هەتا زەبری خوداش، ئەم پرسیارانە لە کاتێکدا لە شعر ئەکرێن وەك بووێکی فانتازی لە هەمان کاتدا پرسیارن خواش رووبەڕووی میتۆدیان ئەکاتەوە و ئەویش وەك بووێکی فانتازی لەبەرامبەر زەبری میتۆدا لە شەڕێکی ـەورەدایە.
بابەتەکان رەنگە بتوانن هەمیشە بە شێوەیەك لە شێوەکان لەبەرامبەر زەبری میتۆد دا بزاف بکەن و ململانێیەکی توندیش بکەن.
بەڵام ئەوەی لێرەدا زیاتر مەبەستە ئەوەیە، بە فاتنازیا بوونی شعر چەند رێگرە لەوەی میتۆد نەتوانێت میتۆدێش چەند ئەتوانێت لەبەرامبەر شەڕی شعردا بکشێتەوە و بێدەنگ بێت؟
لێرەدا رەنگە سەرەتایەك بگرین کە ئەویش ئازدای یە، ئازادی شعر لە میتۆد، شەڕی شعر شەڕی ئازای بوونە لە میتۆد لە سەرەتادا، لە زەبرەکانی میتۆ د و جەبرەکانی. ئازادی شعر ئەو فەزایەیە کە تیایدا ئەتوانین لە بەفانتازیابوونی شعر و شەڕە فانتازییاکانی و ـەمەکانی بگەین لە ـەڵ خوا و میتۆ د و مێژوو و سیاسەت و فەلسەفە و تەواوی هەبوون، واتە شعر لە ماهییەتی خۆیدا لە هەوڵی ئازادبوونی خۆیدا بەردەوام هێزەکانی

دیکە رەت ئەکاتەوە، بەردەوام لە هەوڵی خۆرز ـارکردن و ئازادبوونییەتی لە هێز و دەسەڵاتەکانی دیکە، هەر بۆیەشە مل ناداتە بەر زەبری میتۆد و خودا و مێژوو و هەبوون،

شعر لە خۆیدا هەبوونێکە بەدەر لەوەی کە خالقێکیشی هەیە و دەستی لە نووسینەوەی تێکستەکانی ئەودا هەیە، لێرەدا ئەبێت رابوەستم و بڵێم نامەوێت بپەڕمەوە سەر (مەر ـی نووسەر) و تێزەکەی دریدا بۆ ئەوەی لە پەیوەندی شاعیر و شعر بکۆڵمەوە، بەڵکو من لێرەدا قسەم لەسەر شعرە وەك ماهییەتێکی ئازاد کە لە رێی زمانەوە دێت و دوور لە دەسەڵاتەکانی مرۆڤ و مێژوو و خواوە خۆی ئەنوێنیٚ.

شعر لە سەرەتادا فەزای ئازادی زمانە، ئازادی زمان لە ماناکاندا، هەموو ئەو مانایانەی کە هەموو شتێکن و شعر نین. بە سادەتر بڵێم ئازادبوونی مانای شعر لە زمانی خوا و دین و فەلسەفە و زانست و سیاسەت و ئایدیا و هەر کایەیەکی هزری دیکە. ئازادبوونی زمانی شعر و ئازادبوونی ماناکانی شعر خولقێنەری ئەو ئاسۆیەیە کە شعرە، کەواتە شعر لەدەرەوەی خۆیدا هیچ نیە، بەڵکو شعر لەناوەوەی خۆیدا جگە لە شعر هیچی دیکە نیە، شعر دوو دونیای نیە، کە یەکیان ناوەوە بێت و یەکیان دەروەی بێت ، شعر ماڵێك نیە دیوارێکی دوو رووی هەبێت و لە ناوە و دەرەوەوەڕا سنوورەکان دابنێت، شعر فەزایەکی وشەیە کە دیوار و هیچ سنوورێکی دوو بەر دروست ناکات، شعر هەبووێکە فانتازی کە وشە و زمان تێیدا زیاتر لە ئاراستەی با دەچێت نەوەك رووبەرێکی دیاریکرا و هەرێمێکی مادی دەستلێدرا و سەپاو، شعر ئە ـەر ماڵ بێت ئەوە لەسەر زەوی دروست نەکراوە هەتا لە بناغەوە تا بانەکەی هەڵتەکێنین و دەستی لێبدەین و بیگرین و بیسەلمێنین. بەڵکو شعر ئە ـەر ماڵێك بێت ئەوە لە ئاسمانەوەیە، یان لەسەر شەپۆلی دەریایەکە بە بە قیت و قۆزییەوە ئەتوانێت رابوەستێت و خۆی لار کاتەوە و لە بۆشاییدا راوەستیٚ. شعر فانتازیایە، وزەی زمانێکە کە ئەتوانێت مانای هەموو شتەکان بکاتە مانایەکی هەمیشە نەفیکرا و بە هێزی فانتازیا، بە وزەی لە بنەهاتووی ئاماژە و زناکەکان، هەمیشە ئەو ئاسۆیە لەبەردەم وشەکاندا بکاتەوە بۆ ئەوەی نە ـەن بە دەلالەتەکانییان، فەزای شعر وەك فانتازیا کردنەوەی ئاسمانێکە لەبەردەم زماندا تا بتوانێت تا بێکۆتا لە دەسەڵاتی ماناکان دەرچێت و مانای دیکەی تایبەت بە خۆی و بە خودی شعرەوە خەلق کاتەوە، کە لێرەشدا ماناکانی شعر لە ئازادبوونی زمان لە فەلسەفە و دین و خودا و مرۆڤەکان و زانستەکان و هەر بیرکردنەوەیەکدا کە لەدەرەوەی کایەی شعرە لەدایك ئەبێت، لەدایکبوونێك کە خاوەن سەر و سیما و هۆشمەندی تایبەتی خۆیەتی، کە لەسەر و سیما و هۆشمەندیی کایەکانی دیکەوە ناکات.

لێرەشدا کە شعر خۆی لە زمانەکانی دیکە و وشەی کایەکانی دیکەوە جیا ئەکاتەوە و ماناکانی تایبەت بە خۆی لەرێی ئاماژەکانی زمانەوە بەرهەم دێنێت جیاواز ئەبێت. ئەم جیاوازیبوونە کە سەرەتا لە بەکارهێنانی جیاوازی زمان دەست پێئەکات و دواتر ئە ـاتە سەر تێگەیشتنی جیاواز و پێشبەریکردنی جیاواز بۆ کۆی هەبوون. لێرەشدا شعر لە فەلسەفە و زانست و سیاسەت و کایەکانی دیکەوە جیاواز ئەبێت، ئەبێتە خاوەن رووبەری تایبەتی خۆی کە ریٚ نادات رووبەرەکانی دیکە بە شێوەی ماهییەتی خۆیەوە رووبکەنە ناوی، لێرەشدا کە زیاتر قسەمان لەسەر شعر و خوایە ئەوە لێرەدا شعر بەهۆی ئەو ئازادییەی کە لەبەرامبەر جەبر و زەبری میتۆد دا نیشانی ئەدات و ئەو ئازادییەی شەڕی پێئەکات و بە بەکارهێنانی جیاوازی زمان و ـۆڕینی زمان لە ئامرازی مانا ـەیاندنەوە بۆ ئاماژە، لەم رێیەوە لەبەرامبەر خوادا ئەوەستێتەوە و شەڕی خۆی

بەیاندەکات، کە ڕێ نادات خوداش وەك خۆی ڕووبکاتە هەرێمەکانی و دا ـیری بکـات، بـەڵکو کـە خـودا ڕوو لە ماڵی فانتازیای شعر ئەکات ئەویش ئەبێتە فانتازیا. ئیـدی خـوا لـەماڵی شـعردا وەك هـەموو شـتەکانی دیکە خۆی نیە، کە شتەکانی دیکە خۆیان نـین و ئەبنـە فانتازیـا، لـە شـعردا ئـەوە خـوداش ئەبێتـە فانتازیـا، فانتازیایـەك کە هێز و وزە و دەسەڵاتی خوداوەندانەی خۆی دۆڕاندووە، و بۆتە خودایـەك شـعر ئاراسـتەکانی دیار ئەکات و ماهییەتی پێ ئەبەخشێت، لێرەشەوەیە کە شەڕی خودا لە ـەڵ شعردا هەر ـیز بە دا ـیرکردنی ماڵی شعر کۆتایی نایێ، بەڵکو بە پێچەوانەوە خودا ناچارە بەر ـی خۆی فرێبدات و ئەو جلانە لەبەر بکـات و ئەو هۆشمەندییە هەڵگرێت کە لە ماڵە فانتازیاکەی شعردا بۆی داندراوە، هەر کەس و بابەتێ سەر بکا بە مـاڵی شعردا ئەبێت لەبەردەم جەبری کراوەی ئاماژەکانی زماندا تەسلیم ببێت و چۆك دابـدا و ئـەو ڕەنگانـە لەبـەر بکات کە شعر لە ماڵی خۆیدا بۆیان دروست ئەکات، لێرەوەیە کە خوداش هەر چەندە هـەوڵ ئـەدات زمـان بەکاربێنێت و جیا بێت لە کایەکانی دیکە ،بەڵام ناتوانێت زمان بکاتە ئاماژە وەك شعر ئەیکات، زمان نابێتـە کەرەستە بۆ بیناکردنی جیهانێك کە شعر خاپووری نەکات.

ئیدی لێرەدا دەسهەڵاتی فانتازیای شعر بەسـەر زمـان و ـواسـتنەوەی زمـان لـە مانـاوە بـۆ ئامـاژە. وزەی لـە بنەهاتووی شعرە بۆ ئەوەی چیدیکە ئێمە خوا وەك خوای دەرەوە نـەبینین وەك لـەناو شـعردا هەیـە، چـیدی خودا بەو ڕەنگ و شێوە و شەمایلە نەبینین کە لە کتێبەکانی خۆیدا هەیە، چـیدی خـودا بـەو هۆشمەندییـەوە نەبینین کە لە خەیاڵی مرۆڤەکاندا هەیە، ئیدی خوا چیدی ئەو خوایە نیە کە ئەیناسین.

لێرەشەوە کە شعر بەو وزەی زمانییەوە خۆی نمایش ئەکات و شـێوەیەکی دیکـە بـە خـوا ئەبەخـشێت، ئـەو نمایشە ئەبێتە نمایشی شەڕی خوا و شعر لەسەر ماهییەت و جیهان و نەخشەکان و هۆشمەندییـەکان و وێنـای هەردووکیان بۆ دەسەڵات و هەبوون بە ـشتی.

خودا چیە؟

بۆ ئەوەی هەندێ لە قسەکانی پێشووم دووبارە نەکەمەوە سەبارەت بە زەبری میتۆد لەبەرامبەر شعر و خـوادا، باش ئەبێت کە بەوە دەست پێ بکەین، خودا خۆی وەك (خالقێك) نمـایش ئـەکات، کـە دەسـهەڵاتی بەسـەر کۆی هەبوون و شتەکاندا هەیە، شعر ئە ـەر تا ئێستا خۆی لەبارەی خۆیەوە قسەی نەکردبێت و زۆر جار بـۆ باسی شعر میتۆد ببێتە ـێرەڕەوەی هەکایەتەکانی شعر، ئەوە خودا خۆی ـێڕەرەوەی حەکایەت و ماهییـەتی خۆیـەتی، لە زمانی خۆیەوە خۆی پێناسە ئەکات و وەك بوونێکی سەروەر و ڕەها خۆی پێشکەش ئـەکا، وەك هۆشمەندییەك کە دەستی لە دروستکردنی بچووکترین شت و ـەورەترین شتی ئـەم ـەردونـەدا هەیـە، خـودا خۆی لە کۆی ئەو شتانەی ئێمەوە پێناسە ئـەکات، لـە خـودی ئێمـەوە کـە ئـەو دروسـتەکەرمانە، لـە خۆیـدا هەبوونی خۆی جەغد ئەکاتەوە، ئەو باس لە بوونی خۆی ناکات لـەدەرەوەی ئێمـەدا ، ڕێگـەش نـادات ئێمـە بپرسین ئەو لە کوێوە هاتووە و لە چی دروست بووە، ئەو ئەڵێ من ئێوەم دروست کـردووە، مـن ـەردوونم دروست کردووە، من چیام درووست کردووە دەریا و زەریا و بەهەشت و جەهەنەمم بۆ داناون. ئەو باس لە کردەوە و هێز و دەسەڵاتەکانی خۆی ئەکات بەڵام باس لە درووستبوونی خۆیەوە ناکات. باس لە هەر هەموو

شتەكان ئەكات و بە خۆيەوە ئەيانبەستێتەوە، لە پەيوەندى خۆيەوە بە ئێمە و بە هەبوونەوە خۆيمان پێئەناسێنێ. بۆ ئەم مەبەستەش زمان و وشە بەكارئەهێنێ. وەك شعر چۆن زمان كەرەسەيەتى بۆ دروستكردنى ئاماژەكانى خۆى، خوداش بە زمانەوە ماناكانى خۆى و ئێمە و هەبوون و ـەردوونمان ئەداتێ. لێرەوەيە شعر و خودا هەردووكيان خاوەن زمانن، بەڵام دوو زمانى جياواز، خودا بەو زمانەى كۆمەڵێ مانا و دەلالەتمان ئەداتێ بۆ ئەوەى تێمان بگەينێ و هۆشمەنديەكى دياريكراومان پێ ببەخشێت بەرامبەر بە خۆى و دونيا و هەبوون و شێوەى ئەو هەبوونەى ئەو خوازياريەتى بۆ خۆى و بۆ ئێمە، كەچى شعر دێت و لەسەر ئەو هەبوونە خوازراوەى خوا بۆ خۆى و بۆ مرۆڤەكان كۆمەڵێك ئاماژەمان ئەداتێ تا ئەو دونيا خوازراوە تێك و پێك بشكێنێت.

خوا لە رێى زمانى خۆيەوە سنوورى حەز و ويست و ئارەزووەكانى ئێمە بەئێمە ئەڵێتەوە، سنوورى ماناكان و حەرام و حەڵاڵەكانمان نيشان ئەدات، شعريش بە جياواز لەو دێت و ئەو سنوور و ئەو مانايانە تەفروتونا ئەكات.

خوا سنوورەكانى ئازادى ئێمەوە لەبەرامبەر رەهايى خۆيدا دەست نيشان ئەكات، ئەوەمان فێر ئەكات كە جياوازى هۆشمەندى ئێمە و ئەو چەند جياوازن، شعريش دێت و قسە لەسەر ئەو جياوازييانە ئەكات و نەفييان ئەكاتەوە،

شعر و خوا ئەكرێت وا سەيريان بكەين كە دوو جيهانبينى دژ بەيەكن كە يەكيان ئەويديكەيان بەو شێوەيەى ئێستا قەبوڵ نيە، نە خوا شعرى قبوڵە و نەشعر قبوڵى جيهانى خوا ئەكات، هەردووكيشيان بێدەنگ نين لەبەرامبەر تێگەيشتن و جيهانبينى يەكدى، بەڵكو شەڕيانە لەسەر ئەو وێنانەى جيهانەوە،

خودا هەميشە بەردەوام لەهەوڵى دروستكردنى دونيايەكى ديار و ئاشكرايە لە جيهاندا، شعريش بەردەوام لە هەوڵى وێرانكردنى ئەو جيهانانەيە، خودا هەميشە خەريكى رێكخستنەوەى جيهانە لە فۆرمێكى وادا كە ئەو پێى باش و موبارەك بێت، شعريش بەردەوام لە هەوڵى تێكشكاندنى ئەو جيهانانەيە كە خوا دروستيان ئەكات، خودا كە جيهانێك تێك ئەچێت چاكى ئەكاتەوە لە فۆرمێكى ديكەى رێك و پێكدا، كەچى شعر ئەو جيهانانە پڕ ئەكات لە نارێكى و فەوزا و بێ سەر و بنى،

شعر هەميشە لە دژى سەرەتاكان و كۆتاييەكان ئاماژە دەرئەدات و ئەمانخاتە دڵە راوكێ و ـومانەوە، خوداش بە پێچەوانەوە هەميشە لە هەوڵى دڵنيايى بەخشين و مژدە بەخشينەوەيە بۆ سەرەتاى چاكە و كۆتايى بە بەهەشت، سەرەتاى خراپە و كۆتايى جەهەنەم.

بە كورتى لەو ـەمەيەدا شعر و خوا زمان، كەرەستەى سەرەكييانە، خوا بە هۆشمەندى خۆيەوە مانا دروست ئەكات و ماناى يەقينى و رەها بە مرۆڤەكان ئەبەخشێت. شعريش ئاماژە دروست ئەكات و ئەو مانايانە لە لاى مرۆڤەكاندا تێك و پێك ئەدات. لێرەدا وزەى خواوەند بەو ميتۆدەى زمان بەكار ئەبات ناتوانێت شعرى پێ بكاتە فانتازيا. كەچى شعر بە پێچەوانەوە ئەتوانێت لە رێى ئاماژەكانەوە خوا بكات بە فانتازيا.

خاڵى جەوهەرى جياوازى خوا و شعر لە بەكارهێنانى زمانداية، لە لاى خوا زمان كار ـەى ماناكانى خۆيەتى، لە لاى شعريش زمان دونياى ئاماژەكانى خۆيەتى، خودا بە مانا دونيا دا ـير ئەكات شعريش بە ئاماژە جيهان دا ـير ئەكات، خودا بە مانا شعر ـەمارۆ ئەدات، بەڵام شعر بە ئاماژەكانى خوا ئەكاتە فانتازيا. لێرەدا شەڕى

خوا و شعر بەلای شعردا ئەشکێتەوە چونکە ئەتوانێ لە ڕێی ئاماژەکانییەوە دەستکاری ماناکانی خوا بکات و تێکیان بدات و چاکیشیان نەکاتەوە، خوا هەمیشە لە هەوڵی ئەوەشدایە کە هەموو ئەو مانایانەی شعر تێکیان ئەدات چاکیان بکاتەوە، لە ناو ئەو مانایانەدا خودی مانای شعریشە، بەلام شعر هەمیشە ماناکانی خۆیشی تێك و پێك ئەدات و بە ئاماژەکانییەوە ـەمارۆیان ئەدات. ئیدی خودا هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدایە ماهییەتێك بە شعر ببەخشێت و مانایەکی بۆ دروست کات و بیخاتە فۆرمێکی ڕەهاوە، کەچی شعر بە پێچەوانەوە هەمیشە ئەو فۆرمانەی خۆی وێران ئەکات و خراپیان ئەکات و خەمی چاککردنەوەشیانی نیە، خەمەکانی خوا و خەمی شعر لێرەوە لەسەر خودی یەکدیشدا جیاوازن ، خوا خەمخۆری مانای هەمووشتەکانە، خەمی فۆرم و هۆشمەندی شتەکانە، بە پێچەوانەی شعرەوە کە لە سەرتاوە خەمی ئەوەیە وەك خوا خەم لە خۆی و خوا نەخوات. بەڵکو بەردەوام لە سەر تێکشکاندنی ئەو خەمانەوە ئیش ئەکات.
لە لایەکی دیکەوە خودا هەمیشە لە هێرشدایە بۆ سەر ماڵەکانی دیکە بۆ ئەوەی وەك ئەوەی درووستیکردوون بمێننەوە و نە ـۆڕێن، هەمیشە ئەو لە حاڵەتی هێرشبردن دایە، بە پێچەوانەی شعرەوە کە ئەو خۆی هێرشی کایەکانی دیکە ناکات، بەڵکو ئەوە کایەکانی دیکەن کە هێرشی شعر ئەکەن.
خودا کە هێرشی شعر ئەکات ئەچێت لەماڵی فانتازیای شعردا شەڕ ئەکات، لەوێوەش کە خوا پێ ئەنێتە ماڵی شعر ئەبێتە خوایەکی فانتازی و شەڕەکەی پێناکرێت، چونکە کە بووە فانتازیا ئیدی زمان و ماناکانی خۆی لەدەست ئەدات، ناچارە لە نێو ئاماژەکانی شعردا مەلەبکات، کە مەلەشی کرد لە بن زەبری فانتازیای شعردا ئەوە ئەبێتە خوایەکی دیکە کە شعر شووناسی ئەداتێ نەوەك خۆی.
شعر ئاراستەکانی بۆ دیاری ئەکات نەوەك خۆی، ئیدی ئەو لە شعردا خوا نیە.

شعر و خوا و ئەقلانییەت:

بالێرەدابپرسین چیە دیسانەوە وا ئەکات خوا لە مانا بگەڕێت و شعر لە ئاماژە؟
دیارە شعر وەك کارکردن لەناو فەزایەکی فانتازیدا کە ئەقڵ و هزر و هۆشمەندییەکی ئاقڵانە کۆنترۆڵی ناکات، ئەتوانێت بەو بێ سەروبەرییەی خۆیەوە ئەو ئاماژانە خەلق بکات کە لە ئەنجامی ئەو فەوزایە دروست ئەبن بێ ئەوەی خۆی دەسەلاتێکی ئەقلانی بەسەر ئاماژەکاندا بسەپێنێت، یان زووتر بەسەر زمانی دا بسەپێنێت پێش ئەوەی ئاماژەکان دروست بن، بە پێچەوانەی خوداوە کە بەو پەڕی ئەقلانییەوە هەموو ماناکانی بەرهەمیهێناون و لەبەرامبەر هەر مانایەکدا دەسەلات و هێزی خۆی ئامادەیە، شعر ڕێ لە هیچ ئاماژەیەك نا ـرێت بۆ ئەوەی لەسەر هیچ دەلالەتێکدا نەکەوێت ، بە پێچەوانەی خواوە، کە بە دەسەلاتێکی ئەقلانیانەوە ئاراستەی شتەکان دیاری ئەکات و لەهەر لادانێکیش سزای خۆی بۆ داناوە و لەهەر ـەیشتێنکێ بەو مانایەی ئەو مەبەستییەتی پاداشتی خۆی بۆ داناوە، فەوزای ئاماژەکان لە شعردا بەشێك لە ماهییەتی شعر نیشان ئەدەن کە لەبن زەبری میتۆدەکانەوە چوونەتە دەر و بە ئازادی و بەڕەڵلایی خۆیانەوە ـەڕانەکانی خۆیان دەست پێئەکەن و بە هەوەسی خۆشیان ئاراستەکانییان دیاری ئەکەن، هۆشمەندییەك لە

پشت ئەو زمانانـەوە نەوەسـتاوە تـا سـنووری ماناکـانی بـۆ دیـار بکـات، وەك ئـەوەی لـە وتـەکانی خـوداوە ئەبینرێت.
تێکـستی شـعری جیـاوازە لـە قورئـان چـونکە نەخـشەیەکی ئـەقلانی پـێ نیـە بـۆ ژیـانکردن و مـردن و زیندووبوونەوە و پاداشت و سزا، هەر بۆیەشـە هـەموو چـەمکەکان لـە شـعردا لـەناو ئاماژەکانـدا لـە غیـابی ئەقلانییـەت و سەروەربوونی فەوزادا خۆیان نمایش ئەکەن.
ئانەکو ئێستا لەوە ئە ـەین کە دوو بیرکردنەوەی جیـاواز دوو ـووتـاری جیـاوازی مانـا و ئامـاژە و شـێوەی جیهان لە پشت شعر و خوداوە وەستاون، یەکەمیان کە هی خوایە و ئەقلانییە، دووەمیشیان کەهی شعرە و تەواو نائەقلانییە.
یەکەمیان ـووتارێکە ئەچێتە ناو خانـەی لێکدانـەوە و ئـەر ـومێنت و زانـین و دیتنـی ئاراسـتەکانی. ئـەوەی دووەمیان کە هی شعرە تەواو فانتازی و بێ ئەر ـومێنتە. بێ زانین و بێ نەخشەی ئەقلانییە.
خوا بەو ئەقلانییەتەی هەمیـشە لـە خـەمی دروسـتکردنی سـستەم و تـەواوترین فـۆرمی جیهانێکـە، شـعریش بەبەرەواژی هەمیشە لە ناو بێ سستەمی و نائەقلانییـەتدا دژی هەموو فۆرمـەکان ئاماژەکـانی خـۆی پەخـشان ئەکات.
ئەو ئازادییـەی لە شعرد هەیە لە شوێنەکانی دیکە جێی نابێتەوە، چونکە لە شـعردا بیرکردنـەوە ئە ـاتـە پلـەی سفر، بیرنەکردنەوە کلیلی شکاندندنی تەوقەکانی هزر و نەخشە و پلانەکانی ئەقڵە بۆ دونیا و ژیان و جیهان، کە ئەوەیان لە دەسەلاتی خودادا نیە، خوا ناتوانێ بیر نەکاتەوە، ناکرێـت شـتێك بـێ هـۆ و ئامـانج دروسـت بکات ، قسەیەك بکات کە حیکمەتێکی تێدا نەبێت. ئەو دەسـەلاتەی نیـە وەك شـعر فـەوزا خـەلق کات،لـە نێوان بیرکردنەوە بە ئازادی و بیرنەکردنەوەدا رەنگە پێویست بکات وەستانێك بکەین، بیرنەکردنـەوە بـەرەو ئازادیمان ئەبات، ئێمە تا ئەوکاتە ئازادین کە شعر یان خودا یان هەر بابەت و چەمکێکی دیکە ناناسین، هـەر بابەتێك کە ناسیـمان بە شێوەیەك لە شێوەکان ـیرۆدەمان ئەکات، یان ئەوەتا دڵمـان ئـەبات و عاشـقی ئـەبین یان ئەبینە دوژمنی و شەڕی لە ـەڵ ئەکەین یان هەر فۆرمێکی دیکەی پەیوەندی لە نێوانماندا دروست ئەبێت کە رەنگە لە نێوان رەتکردنەوە و وەر ـرتندا بێت. یان لەو فەزایەدا بسوڕێتەوە کە هۆشمەندی ئێمە ئەیەوێت لە ناو خۆیدا دەریکات یان بیسەلمێنێت. هەر چۆنێك بێت بیرکردنەوە بە ئازادی ئـازادبون نیـە لـەو بابەتـە، خەلاس بون نیە لەو تێگەیشتنانەی ئێمـە لەسـەر ئـەو بابەتـە پەیـدای ئەکـەین، بـەڵکو زیـاتر دروسـتکردنی تێگەیشتنێکە بە هۆشمەندییەکی جیاوازەوە لە ـەڵ خـەڵکانی دیکـە لەسـەر هـەمان بابـەت و چـەمك لـە لای خۆمان دروستی ئەکەین. ئازادی لە بابەتەکان تەنیا بە بیرنەکردنەوە لەو شـتانە دێـت کـە ئـەتوان ـیرۆدەمـان کەن.
لە شعردا هەر بیرکردنەوەیەك لە عەشق وەك فەلسەفە وەك سوسیۆلۆ ـیا وەك ئەنترۆپۆلۆ ـی یا بۆنموونە بـەرەو ـیرۆدەبونێکمان ئەبات، تەنیا بیرنەکردنەوە لە عەشق وەك بابەتێك کە ئەو کایەیانە ئەتوانن خوێندنەوەیـەکی تایبەت و جیاوازی بۆ بکەن ئەمانباتـە بـەر ـیرۆدەبـوون، چـا چ بـڕوا بـەو خوێندنەوانـە بکـەین یـان رەتیـان بکەینەوە. تەنیا شعر ئەتوانێت لەو ـیرۆدەبوونەمان رز ـار کـات چـونکە شـعر ئـەتوانێت بگاتـە پنتێـك بـێ بیرکردنەوە لە عەشق بە میتۆدێکی دیاریکرا و عەشق وەك شعر پێـشکەش بکـات. بـەو مانایـەی شـعر هـیچ

پێناسه و شوناسێکی نیه لەدەرەوەی خۆی بۆ عەشق یان هەر بابەتێکی دیکە، نایناسێت و هەوڵیش نادات بیناسێت. بەڵکو ئەوەی شعر ئەیکات بیرنەکردنەوەیە لە عەشق وەك ئەوەی عەشق بابەتێك بێت لە خۆیدا و ماهییەت و شووناسێکی هەبێت و کەشفی کات. شعر ئازادبوونە لە عەشق ، لە بیرکردنەوە لە عەشق، واتە شعر بە ئازادی بیر لە عەشق ناکاتەوە، وەك ئەوەی کایەکانی دیکە ئەتوانن لە پێشبەرییەکانی خۆیاندا عەشق وەك بابەتێك پێشکەش بکەن کە ناکرێت وەك هەقیقەتی رەهاو راستی کۆتایی تەماشای بکرێت، بەڵکو هەمیشە ئاسۆیەك بۆ تێگەیشتن لە عەشق بە

کراوەیی ئەهێڵنەوە، بەڵام لە شعردا وانیە، شعر هیچ ئاسۆیەکی کراوە بۆ عەشق پێشکەش ناکات، یان راستی رێژەیی تەرح ناکات، بەڵکو لە شعردا هیچ وێنەیەك بۆ عەشق و بۆ بابەتێکی دیکە نابینینەوە کە شعر ـیرۆدەی بێت، ئەوەی هەیە هەموو بابەتەکان ئەبن بە چەندین ئاماژەوە لە رێی زماندا کە بابەتەکان لە بیرکردنەوەدا دەرئەکات، رەنگیشە مرۆڤ نەتوانێت لە کایەکانی دیکە و شوێنی دیکەدا ئەوکارە بکات، تەنیا لە شعردا نەبێت، چونکە شعر ئەو بونەوەرەیە کە خۆی تەسلیمی خۆیشی نابێت، شعر بە جیا لە کایەکانی دیکە و بە جیا لە خودا ـیرۆدەی بوونی خۆیشی نیه. ئیدی شعر کە ئازادە لەبەر ئەوە نیە کە لەوێدا ئەتوانین بە ئازادی بیر بکەینەوە، بەڵکو ئەوەیە کە ئێمە لەوێدا ئێمە نین و لە شعردا بیر ناکەینەوە، نەوەك بە ئازادی بیر ئەکەینەوە.لە وێدا عەقڵ ئەسرێتەوە نەوەك خۆی بە وێنەیەکی دیکەی جیاواز نمایش بکات.